

Ergenlerin Teknoloji Kullanımı ve İhtiyaç Doyumu Düzeylerinin Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi

Investigation of Technology Use and Need Satisfaction Levels of Adolescents According to Some Variables

✉ İlker Kaba¹, ✉ Türkan Doğan²

¹Özel Tarsus Amerikan Koleji, Mersin

²Hacettepe Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Ankara

Öz

Amaç: Bu çalışmada ergenlerin bilişim teknolojileri kullanma ve temel psikolojik ihtiyaç düzeylerinin cinsiyete göre farklılık gösterip göstermediğinin belirlenmesi ve bilişim teknolojileri kullanım süreleri ve amaçlarıyla ilişkilerinin belirlenmesi amaçlanmıştır.

Yöntem: Çalışma, tarama modeli ile gerçekleştirilmiştir. Araştırmada Kişisel Bilgi Formu, Bilişim Teknolojileri Kullanım Ölçeği (BTKÖ) ve İhtiyaç Doyumu Ölçeği (İDÖ) kullanılmıştır. Veriler, Ankara ve Mersin'deki liselerde 2019-2020 eğitim-öğretim döneminde, kolay ulaşılabilir örneklem yöntemi kullanılarak ulaşılan 508 ergenden toplanmıştır.

Bulgular: İDÖ-Yeterlik, BTKÖ-Dijital Oyun Oynama ve BTKÖ-Teknolojik Aygıtların ve Uygulamalarının Kullanımı faktörlerinden alınan ortalama puanlarında cinsiyete göre anlamlı bir fark olduğu belirlenmiştir. Ergenlerin günlük internet kullanım süreleri ile BTKÖ-DOO, BTKÖ-TAUK faktörlerinden ve BTKÖ genelinden alınan ortalama puanların pozitif yönde anlamlı düzeyde ilişkili olduğu saptanmıştır. İnterneti oyun oynamak için kullanma ile BTKÖ-DOO, BTKÖ-TAUK, BTKÖ-Sanal Yaşam Tercihi faktörlerinden ve BTKÖ genelinden alınan ortalama puanların; interneti sosyal ağlar için kullanma ile İDÖ-İlişkisel faktöründen ve İDÖ genelinden alınan ortalama puanların pozitif yönde anlamlı düzeyde ilişkili olduğu bulunmuştur.

Sonuç: Ergenlerin cinsiyetlerine, bilişim teknolojileri kullanım sürelerine ve amaçlarına göre BTKÖ geneli ve alt ölçekleri, İDÖ geneli ve alt ölçekleri ile ilişkilerinin yönü farklılık göstermektedir. Çevrim içi oyun oynama, sosyal ağları kullanma ve iletişim kurma amaçlarıyla interneti kullanan ergenlerin genel olarak bilişim teknolojileri kullanım sürelerinin de arttığı görülmüştür. Ders çalışmak ve canlı ders/EBA/uzaktan eğitim amaçlarıyla interneti kullanan ergenlerin bilişim teknolojileri kullanımlarında bir artış görülmemiştir. Ergenlerin interneti sosyal ağlar için kullanarak ilişkisel ihtiyaçlarını ve genel ihtiyaç doyumlarını karşıladıkları bulunmuştur.

Anahtar kelimeler: Bilişim teknolojileri, teknoloji kullanımı, psikolojik ihtiyaçlar, ihtiyaç doyumu, ergen

Abstract

Objective: The aim of this study was to determine whether the levels of adolescents' use of information technologies and basic psychological needs differed by gender, and if so, what was the relation in between the duration and reasons of using information technologies.

Method: The study was carried out with the screening model. Personal Information Form, Information Technologies Usage Scale (ITUS) and Need Satisfaction Scale (NSS) were used in the research. The data were collected from 508 adolescents in high schools in Ankara and Mersin provinces in the 2019-2020 academic year, using the convenience sampling method.

Results: The mean scores derived from the factors of NSS-Efficacy, ITUS-Digital Gaming (DG) and ITUS-Use of Technological Devices and Applications (UTDA) differed significantly by gender. It was determined that the daily internet usage duration of the adolescents and the mean scores obtained from the ITUS-DG, ITUS-UTDA factors and the overall ITUS were positively and significantly correlated. Using the internet for playing games and the mean scores of ITUS-DG, ITUS-UTDA, ITUS-Virtual Life Preference factors and the overall ITUS were positively and significantly related to using the Internet for social networks and the mean scores obtained from the NSS-Relatedness factor and overall NSS.

Conclusion: The direction of their relations with the general and subscales of ITUS, overall and subscales of NSS differs by gender, duration of use of information technologies and purposes of the adolescents. It was observed that the duration of information technology use has increased in

Yazışma Adresi/Address for Correspondence: İlker Kaba, Özel Tarsus Amerikan Koleji Psikolojik Danışma ve Rehberlik Bölümü, Mersin
E-posta: ikabapdr@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-2893-074X

Geliş Tarihi/Received: 25.01.2022
Kabul Tarihi/Accepted: 14.03.2022

general among the adolescents who use the internet to play online games, communicate, and utilize social networks. There was no increase in the use of information technologies by adolescents who use the internet for study and live lessons/EBA/distance education purposes. It was found that adolescents meet their need of relatedness and general need satisfaction by using the internet for social networks.

Keywords: Information technologies, use of technology, psychological needs, need satisfaction, adolescent

Giriş

Bilgi ve iletişim teknolojileri; insanların birbirleriyle etkileşimde bulunmalarında ve günlük aktivitelerini planlamalarında kolaylıklar sağlayan oldukça önemli araçlardır. Yaşamı kolaylaştırması, bilgiye anında ulaşım olanağı vermesi, zamandan tasarruf sağlaması başta olmak üzere birçok yararı olan bilişim teknolojileri; aşırı, sağlıksız ve kontrolsüz kullanıldığında pek çok zararı da beraberinde getirebilmektedir (1). Bilişim teknolojileri; “bilgiyi otomatik olarak işleme tekniklerinin araştırılmasını ve geliştirilmesini, bu yöntem ve tekniklerin gerçekleştirilmesine olanak sağlayan donanımların tasarlanmasını, tasarlanan donanımlar üzerinden bilgi iletişim tekniklerinin geliştirilmesini ve bu teknik ve yöntemlerin test edilmesinden sonra kullanımını içerir” (1,2). Bilişim teknolojileri kullanımı bağlamında yaşanan problemler, birçok farklı terimle açıklanmaya çalışılmaktadır. Örneğin Goldberg (3), Young (4) “internet bağımlılığı”; Davis (5) “patolojik internet kullanımı”; Caplan (6), Kim ve Davis (7) “problemlerli internet kullanımı”; Griffiths (8) ise “teknoloji bağımlılığı” kavramını kullanmıştır. Griffiths, kimyasal madde kullanımına bağlı olmaksızın, insanlarla makineler arasındaki etkileşim sonucu meydana gelen bağımlılıkları, davranışsal bağımlılıklar olarak isimlendirmiş ve teknoloji bağımlılığını davranışsal bağımlılıkların bir türü olarak nitelendirilmiştir (8).

İnsan yaşamında oldukça önemli bir yere sahip olan internet ve bilişim teknolojileri, ergenler üzerinde de büyük bir etkiye sahiptir. Ergenlerin interneti ve teknolojiyi ödev yapma, arkadaşlarıyla sohbet etme, araştırma yapma ve daha güçlü hissettiği bir sanal dünyada kendini gerçekleştirme gibi amaçlarla kullandığı bilinmektedir. Fakat bilişim teknolojilerinin sorunlu biçimde kullanımı, ergenlerin sosyalleşme süreçlerine zarar vererek toplumdan uzaklaşmalarına neden olabilmekte ve onları yalnızlığa yönltebilmektedir (9). Ergenlik döneminde kişinin kimlik oluşturma ve yakın ilişkiler kurma gibi gelişimsel ödev ve sorumlulukları vardır. İnternete ve bilişim teknolojilerine kolayca erişebilen teknoloji çağı, ergenlerin bu görevleri yerine getirirken problemlerli ve patolojik internet davranışları sergilemelerine yol açabilmektedir. Gelişimsel problemlerin beraberinde getireceği problemlerli teknoloji kullanımının ortaya çıkmaması bakımından, gençlerin içinde bulunduğu gelişim döneminin özelliği gereği gelişimsel görevlerini başarmalarının yanı sıra yaşamın getirdiği çeşitli güçlüklerle de baş edebilmeleri beklenmektedir (10,11).

İnsanların temel ihtiyaçları, çok uzun zamandan beri bilim insanlarının ilgisini çeken konuların başında gelmektedir. Kişilerin yönelimlerini gereksinimleri belirlediği ve davranışların

temelinde başlıca ihtiyaçları karşılama güdüsünün yer aldığı belirtilmektedir (12). Maslow, insanların ihtiyaçlarının belirli bir hiyerarşik sırasının olduğunu ve bazı ihtiyaçların diğer bazı ihtiyaçlara göre daha önemli olabileceğini ifade etmiştir (63). Bireyin içinde bulunduğu ruhsal duruma göre gereksinimlerin karşılanma önceliği de birbirinden farklılık göstermektedir. Kişiler ilk olarak doyurulmamış gereksinimlerinden o an en baskın olanı gidermeye çalışır ve daha sonra önemli olan başka gereksinimlerini karşılamaya geçer (13). Öz-Belirleme Kuramının ileri sürdüğü temel psikolojik ihtiyaçlar olan “özerklik”, “yetkinlik” ve “ilişkili olma” kavramlarının, davranış ve sosyal bilimciler tarafından yoğun bir ilgiyle araştırıldığı görülmektedir (14). Özerklik ihtiyacı, seçimler yapmayı ve başka kişilerden bağımsız performans göstermeyi; yetkinlik ihtiyacı, zorlu görevler karşısında uygun bir biçimde tepki vererek arzu edilen sonuçları elde edebilmeyi; ilişkili olma ihtiyacı ise, karşılıklı saygıyı, ilgiyi ve başka insanlara güvенеbilmeyi gerektirmektedir. Öz-belirleme kuramına göre doğuştan getirilen bu ihtiyaçlar öz-motivasyonun temelini meydana getirmektedir (15).

Temel psikolojik ihtiyaçların yeterince karşılanamaması halinde, kişilerin ruhsal rahatsızlık yaşayabilecekleri ve bunu telafi edebilmek amacıyla kendilerine zarar verebilecek davranışlarda bulunabilecekleri ifade edilmiştir (16). Psikolojik ihtiyaçların karşılanması sürecinde yoğun internet kullanımının beraberinde getirebileceği olumsuz sonuçlar düşünüldüğünde, çocukların ve gençlerin bağımlılığa doğru yönelebileceği ve bu durumun da aile ve arkadaş ilişkilerine önemli zararlar verebileceği ileri sürülmektedir (17). Yapılan çalışmalar, internet ve bilgisayar kullanımının yoğunlaşmasıyla birlikte gençlerin günlük yaşamda karşılayabilecekleri bazı psikolojik ihtiyaçlarını internet ve bilişim teknolojileri vasıtasıyla karşılamaya yöneldiğini göstermiştir (17,18). Bilgisayar ve internet üzerinden gereksinimlerini karşılamaya çalışan gençler, karşılanmayan gereksinimler sonucunda oluşan psikolojik ihtiyaç yoksunluğu duygusunu da şiddetli bir şekilde yaşayabilmektedir (19).

Türkiye’de internet kullanıcı sayısı 62 milyon seviyesine ulaşmış ve Türkiye bu kullanıcı sayısı ile Almanya ve Birleşik Krallık’ın ardından Avrupa’da üçüncü, dünyada ise on beşinci sırada yer almaktadır (20,21). Özellikle evlerde ve okullarda internete erişim imkanlarının artmasıyla ve daha da önemlisi tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de Covid-19 pandemisi nedeniyle alınan tedbirler çerçevesinde belli bir dönem evlerde, ekranların başından sürdürülen eğitim-öğretim süreçlerinden dolayı çocukların ve gençlerin internet erişimlerinin ve kullanımlarının

da arttığı görülmektedir (22,23,24,25). 2020 yılı toplam nüfusa kıyasla internet kullanma ortalaması dünyada %59 iken, 2021 yılında %59.5'e yükselmiştir. Türkiye'de ise daha büyük bir artış oranı görülmüş ve bu oran 3 puan artarak %74 bandından %77'ye yükselmiştir. 2020'de sosyal medya kullanıcısı dünya ortalaması %49 çizgisindeyken, Türkiye'de bu oranın %64 olduğu görülmüş; 2021'de ise sosyal medya kullanıcısı dünya ortalaması %53.6 çizgisine gelirken Türkiye'nin oranı %70,8'e yükselmiştir (26). Dünyada ve Türkiye'de, görüldüğü üzere internet ve sosyal medya kullanıcı sayıları giderek artmakta, hatta bu kapsamdaki Türkiye kullanım ortalamalarının, dünya ortalamalarına göre daha hızlı biçimde yükseldiği görülmektedir (1).

Sanal platformlar gençler için, kendilerini tehditte hissetmeden heyecan duyacakları bir şekilde kendi kimliklerinden uzaklaşmaları ve istedikleri özelliklere sahip olabilecekleri, onay arayabilecekleri özgürlüğü, farklı şehirlerde zaman geçirebilmeyi, oyunlarda sanal bile olsa hükmedebilecek gücü ve diğer insanlarla gerçekçi olmasa bile sevmeye ve ait olma durumunu yaşamalarını sağlamaktadır (64). Gençlerin psikolojik ihtiyaçlarını internet üzerinden karşıladıkları ve bu durumun yoğun ve problemlili internet kullanımını artırdığı bilinmektedir (14). İnternetin ergenlerin psikolojik ihtiyaçları açısından doyum sağlamaları konusunda dikkate değer bir araç veya ortam olduğu düşünülebilir. Bu açıdan ergenlerin problemlili internet kullanımının doğasını daha iyi anlayabilmek için psikolojik ihtiyaçları ile ilişkisini ele almak ve onların psikolojik ihtiyaçlarını sağlıklı bir biçimde karşılamaya yönelik müdahaleler büyük önem kazanmaktadır (65).

Alanyazında ergenlerin bilişim teknolojileri kullanımı ile temel psikolojik ihtiyaçları arasındaki ilişkiyi ele alan çalışmalara rastlanmamış olsa da bilişim teknolojilerinin farklı alt alanları ile temel psikolojik ihtiyaçların birlikte ele alındığı az sayıda çalışmaya rastlanmıştır. Bu çalışmalarda internet kullanımı ve ihtiyaç doyumu (18), internet kullanım davranışları ve psikolojik ihtiyaçlar (27), internet bağımlılığı ve psikolojik ihtiyaçlar (28), teknoloji bağımlılığı ve temel psikolojik ihtiyaçlar (29), problemlili internet kullanımı ve psikolojik ihtiyaçlar (17,30), çevrim içi oyunlar ve psikolojik ihtiyaçlar (31,32,33), sosyal medya platformları ve psikososyal ihtiyaçlar (34) değişkenlerinin birlikte incelendiği görülmüştür. Fakat ergenlerin bilişim teknolojileri kullanımı ile temel psikolojik ihtiyaçlarının ele alındığı çalışmaya rastlanmaması ve bu ilişkinin ortaya konulmasının alana katkı sağlayacağı düşüncesiyle bu araştırma planlanmıştır. Araştırmanın yapıldığı dönemde, lise öğrencilerinin de içinde bulunduğu yaş grubu için sokağa çıkma yasağı, kapanma, yüz yüze eğitimlerin durdurulması gibi Koronavirüs pandemisi kısıtlamaları uygulanmaktaydı. Bundan dolayı bu çalışmada Covid-19 salgını kısıtlamaları sürecinde ergenlerin bilişim teknolojileri kullanımları ve temel psikolojik ihtiyaçlarının karşılanma düzeyleri üzerinde durulmuştur.

Bu çalışmada ergenlerin bilişim teknolojileri kullanma ve temel psikolojik ihtiyaç düzeylerinin cinsiyete göre farklılık gösterip göstermediğinin belirlenmesi ve bilişim teknolojileri kullanım süreleri ve amaçlarıyla ilişkilerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu sayede bu araştırmadan elde edilecek bulguların gelecekte yapılacak araştırmalara temel oluşturması hedeflenmiştir. Bu kapsamda araştırma hipotezleri şu şekildedir:

1. Ergenlerin bilişim teknolojileri kullanım (BTKÖ toplam puanı ve alt faktör puanları) düzeyleri, cinsiyetlerine göre anlamlı bir fark göstermektedir.
2. Ergenlerin temel psikolojik ihtiyaç (İDÖ toplam puan ve alt faktör puanları) düzeyleri, cinsiyetlerine göre anlamlı bir fark göstermektedir.
3. Ergenlerin bilişim teknolojileri kullanım (BTKÖ toplam puanı ve alt faktör puanları) düzeyleri ile günlük internet kullanım süreleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.
4. Ergenlerin temel psikolojik ihtiyaç (İDÖ toplam puan ve alt faktör puanları) düzeyleri ile günlük internet kullanım süreleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.
5. Ergenlerin bilişim teknolojileri kullanım (BTKÖ toplam puanı ve alt faktör puanları) düzeyleri ile günlük internet kullanım amaçları arasında anlamlı bir ilişki vardır.
6. Ergenlerin temel psikolojik ihtiyaç (İDÖ toplam puan ve alt faktör puanları) düzeyleri ile günlük internet kullanım amaçları arasında anlamlı bir ilişki vardır.

Yöntem

Bu çalışma, ergenlerin bilişim teknolojileri kullanma ve temel psikolojik ihtiyaç düzeylerinin cinsiyete göre fark gösterip göstermediğinin ve bilişim teknolojileri günlük kullanım süreleri ve kullanım amaçları (araştırma, oyun oynama, sosyal ağlar, iletişim, bilgi alışverişi, video izleme, uzaktan eğitim) arasındaki ilişkilerinin belirlenmesini amaçlayan ilişkisel tarama modeline göre tasarlanmış bir araştırmadır. "İlişkisel tarama modeli iki ya da daha çok değişken arasındaki birlikte değişimin varlığını ve derecesini belirlemeyi amaçlayan bir araştırma modelidir" (35).

İşlem

Öncelikle Hacettepe Üniversitesi Senatosu Etik Komisyonundan 25.06.2019 tarihinde 35853172-300 sayılı kararı ile etik komisyon izni alınmasının ardından Tarsus İlçe Milli Eğitim Müdürlüğünden uygulama için izin alınmıştır. İlgili izinlerle Tarsus'taki okul müdürlüklerine başvurulmuş ve kurumlarındaki öğrencilerden veri toplamaya onay veren liselere gidilerek katılımcılardan sözlü ve yazılı onam alınmıştır. Öğrencilere araştırmanın amacından bahsedilmiş, katılımın gönüllülük esasına dayalı olduğu ve istedikleri zaman ayrılacakları ve toplanan verilerin gizlilik

ilkesine uyularak sadece bilimsel çalışma amacıyla kullanılacağı belirtilmiştir. Veri toplama araçları katılımcılara sınıflarında yüz yüze uygulanmış ve uygulamalar ortalama 15-20 dakika sürmüştür. Koronavirüs pandemisinden dolayı uzaktan eğitime geçilmesi nedeniyle Ankara ilindeki lise öğrencilerinden ve mezuniyetleri üzerinden en fazla bir yıl geçmiş katılımcılardan çevrim içi olarak veri toplanmıştır.

Örneklem

Araştırmanın evrenini altı bin iki yüz ortaöğretim öğrencisi oluşturmaktadır. Araştırma evreninden kolay ulaşılabilir örneklem yöntemi kullanılarak örneklem alınmıştır. Örneklem büyüklüğünü belirlemek için %95 güven aralığı kullanılmıştır. Belirli evrende örneklem belirlemek için kullanılan formüle göre örneklem sayısı 362 olarak belirlenmiştir. Ölçme araçları, 2020-2021 eğitim-öğretim yılı ikinci döneminde Ankara İli ve Mersin İli Tarsus İlçesinde öğrenim gören ve uygulamayı kabul eden 522 katılımcıya uygulanmıştır. Ölçme araçlarının 14'ü eksik ya da rastgele doldurulduğu için dikkate alınmamış ve 508 katılımcının verileri ile araştırmanın analizleri yapılmıştır. 508 kişinin 326'sı (%64,2) kadın, 182'si (35,8) erkektir. Çalışma grubunu, farklı türlerdeki ortaöğretim kurumlarında (Anadolu Lisesi, Anadolu İmam Hatip Lisesi, Fen Lisesi, Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi, Özel Anadolu ve Fen Lisesi, Sosyal Bilimler Lisesi) öğrenim gören öğrenciler ya da lise mezuniyetlerinin üzerinden en fazla bir yıl geçmiş katılımcılar oluşturmuştur. Katılımcılardan Bilişim Teknolojileri Kullanım Ölçeği (BTKÖ), İhtiyaç Doyumu Ölçeği (İDÖ) ve Kişisel Bilgi Formu (KBF) ile veri toplanmıştır.

Veri Toplama Araçları

Kişisel Bilgi Formu

Katılımcıların cinsiyetleri, bilişim teknolojileri kullanım süreleri ve amaçları ile ilgili bilgi toplamak amacıyla araştırmacı tarafından oluşturulan formdur.

Bilişim Teknolojileri Kullanım Ölçeği (BTKÖ)

BTKÖ, Kaba ve Doğan tarafından ergenlerin bilişim teknolojileri kullanım düzeyini belirlemek amacıyla geliştirilmiş ve geçerlik-güvenirlik çalışmaları yapılmıştır (1). BTKÖ'nün geçerlik-güvenirlik çalışmaları ile ilgili elde edilen sonuçlar, BTKÖ'nün 13-19 yaş aralığındaki ergenlerin bilişim teknolojileri kullanım seviyelerini ölçmek amacıyla kullanılabileceğini göstermiştir. BTKÖ, "Dijital Oyun Oynama", "Teknolojik Aygıtların ve Uygulamalarının Kullanımı" ve "Sanal Yaşam Tercihi" olmak üzere 3 faktörden oluşmaktadır. BTKÖ'de birinci faktörde 18, ikinci faktörde 22, üçüncü faktörde 10 olmak üzere toplam 50 madde yer almaktadır. Ölçekte olumsuz madde sayısı 9'dur (1).

BTKÖ, "1=kesinlikle katılmıyorum", "2=katılmıyorum", "3=kararsızım", "4=katılıyorum", "5=kesinlikle katılıyorum" olmak üzere Likert tipi ve beşli derecelendirmelidir. Ölçeğin

birinci faktöründeki puan aralığı 18-90; ikinci faktöründeki puan aralığı 22-110; üçüncü faktöründeki puan aralığı 10-50'dir. BTKÖ'de toplam puan da hesaplanabilir. BTKÖ'nün toplam puan aralığı ise 50-250'dir (1). BTKÖ'nün Cronbach Alfa iç tutarlık güvenirlik katsayılarının "Dijital Oyun Oynama" faktörü için .93, "Teknolojik Aygıtların ve Uygulamalarının Kullanımı" faktörü için .90 ve "Sanal Yaşam Tercihi" faktörü için .82 olduğu görülmüştür. Tüm ölçek maddelerinin toplam iç tutarlılık güvenirlik katsayısı ise .91 olarak saptanmıştır. "Dijital Oyun Oynama" olarak adlandırılan birinci faktörden alınan yüksek puan, ergenlerin dijital oyun oynama düzeyinin yüksek olduğu; "Teknolojik Aygıtların ve Uygulamalarının Kullanımı" olarak adlandırılan ikinci faktörden alınan yüksek puan, ergenlerin teknolojik aygıtları, interneti ve sosyal ağları kullanma seviyesinin yüksek olduğu; "Sanal Yaşam Tercihi" olarak adlandırılan üçüncü faktörden alınan yüksek puan ise, ergenin gerçek ilişki ve iletişim yerine sanal yaşantıları ve ilişkileri tercih etme düzeyinin yüksek olduğu anlamına gelmektedir.

İhtiyaç Doyumu Ölçeği (İDÖ)

Deci ve Ryan tarafından Öz-Belirleme Kuramına dayalı olarak kişilerin ihtiyaç doyumlarını tespit edebilmek için geliştirilmiş ve geçerlik-güvenirlik çalışmaları yapılmıştır (36). İDÖ, Bacanlı ve Cihangir-Çankaya tarafından Türkçe'ye uyarlanmış ve geçerlik-güvenirlik çalışmaları gerçekleştirilmiştir (37). Toplam 21 maddeden oluşan ölçekte özerklik, yeterlik/yetenlik ve ilişkili olma/ilişkililik olmak üzere üç alt boyut vardır.

Ölçek 7'li Likert tipinde uygulanmaktadır (0=Hiç doğru değil, 7=Çok doğru). Ölçekten alt boyut toplam puanları ve ölçek toplam puanı elde edilmektedir. Ölçeğin tümü için 21-147; Özerklik alt boyutu için 7-49; Yetkinlik alt boyutu için 6-42; İlişkililik alt boyutu için 8-56 arasında puanlar elde edilebilir. Katılımcıların aldığı yüksek puanlar, temel psikolojik ihtiyaç doyumunun yüksek olduğunu; düşük puanlar ise temel psikolojik ihtiyaç doyumunun düşük olduğunu ifade etmektedir.

Ölçeğin orijinal uyarlama çalışmasında alt boyutların iç tutarlık Cronbach Alfa güvenirlik katsayıları özerklik alt boyutu için .71, yetkinlik alt boyutu için .60 ve ilişkililik alt boyutu için .74 olarak belirlenmiştir. İDÖ'nün tüm maddelerinin toplanması ile toplam ihtiyaç doyum puanı elde edilmektedir. Toplam ihtiyaç puanı iç tutarlılık güvenirlik katsayısının ise .83 olduğu görülmüştür (37). Bu çalışmada İDÖ'nün Cronbach Alfa iç tutarlık güvenirlik katsayılarının ise özerklik alt boyutu için .69, yetkinlik alt boyutu için .63 ve ilişkililik alt boyutu için .71 olduğu görülmektedir. Toplam ihtiyaç doyum iç tutarlılık güvenirlik katsayısının ise .82 olduğu saptanmıştır.

Veri Analizi

Verilerin analizleri için IBM SPSS 18 paket programı kullanılmıştır. Veriler bilgisayar ortamına aktarıldıktan sonra analizlerin

yapılabilmesi için öncelikle uç değer ve kayıp veri açısından kontrol edilmiştir. Ergenlerin bilişim teknolojileri kullanma ve temel psikolojik ihtiyaç düzeylerinin belirlenmesinde betimleyici istatistiklerden (minimum ve maksimum puanlar, ortalama ve standart sapma puanları vb.) yararlanılmıştır. Çalışma kapsamında toplanan verilerin normal dağılım ölçütlerini karşılayıp karşılamadığı normallik testleri, basıklık-çarpıklık değerleri, çoklu uç değerlerin belirlenmesi ve çoklu doğrusallık problemlerinin değerlendirilmesi ile belirlenmiştir. Ergenlerin bilişim teknolojileri kullanma ve temel psikolojik ihtiyaç düzeylerinin cinsiyet açısından farklılaşıp farklılaşmadığının belirlenmesinde bağımsız örneklem için t-testi yapılmıştır. Değişkenler arası ilişkilerin belirlenmesi için Spearman korelasyon katsayıları kullanılmıştır.

Bulgular

Çalışmada 508 ergenden toplanan veriler kullanılmıştır. 508 katılımcının 326'sı (%64,2) kadın, 182'si (35,8) erkektir. Değişkenlerin çarpıklık değerleri -.08 ile .79 arasında, basıklık değerleri ise -.13 ile 1.39 arasında değişmektedir. Basıklık ve çarpıklık değerlerinin ± 2 aralığında olması beklendiğinden verilerin normal dağılımdan geldiği ifade edilebilir (38). Değişkenlerin ortalama, standart sapma ve dağılımlarına ilişkin betimsel bulgular Tablo 1'de ayrıntılı olarak verilmiştir.

Ergenlerin İDÖ-Yeterlik faktöründen aldıkları ortalama puanlarında $[t(506) = -2.47, p<.05]$; BTKÖ-DOO faktöründen aldıkları ortalama puanlarında $[t(506) = -8.86, p<.05]$ ve BTKÖ-TAUK faktöründen aldıkları ortalama puanlarında $[t(506) = 2.84, p<.05]$ cinsiyetlerine göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde fark olduğu belirlenmiştir. Erkek katılımcıların İDÖ-Yeterlik faktöründen aldıkları ortalama puanlar kadın katılımcılarınkinden daha yüksektir. Benzer şekilde erkek katılımcıların BTKÖ-DOO faktöründen aldıkları ortalama puanlar kadın katılımcılarınkinden daha yüksektir. Kadın katılımcıların BTKÖ-TAUK faktöründen aldıkları ortalama puanlar erkek katılımcılardan daha yüksektir. Ergenlerin cinsiyetlerine göre

IDÖ'den ve BTKÖ'den aldıkları ortalama puanlara ilişkin t-testi sonuçları Tablo 2'de ayrıntılı olarak verilmiştir.

Günlük internet kullanım süresi ile BTKÖ-DOO faktöründen alınan ortalama puanların $(rs = .16, p<.05)$, BTKÖ-TAUK faktöründen alınan ortalama puanların $(rs = .22, p<.05)$ ve BTKÖ genelinden alınan ortalama puanların $(rs = .23, p<.05)$ pozitif yönde anlamlı düzeyde ilişkili olduğu görülmektedir (Tablo-3). Oyun oynama, teknolojik aygıtların ve uygulamalarının kullanımı ve bilişim teknolojileri kullanım düzeyleri ile günlük internet kullanım süresi pozitif yönde ilişkilidir.

İnterneti derslerle ilgili araştırmalar yapmak için kullanma ile İDÖ-Özerklik faktöründen alınan ortalama puanların $(rs = .11, p<.05)$, İDÖ-Yeterlik faktöründen alınan ortalama puanların $(rs = .17, p<.05)$, İDÖ-İlişkisel faktöründen alınan ortalama puanların $(rs = .15, p<.05)$ ve İDÖ genelinden alınan ortalama puanların $(rs = .17, p<.05)$ pozitif yönde; BTKÖ-DOO faktöründen alınan ortalama puanların $(rs = -.19, p<.05)$, BTKÖ-TAUK faktöründen alınan ortalama puanların $(rs = -.17, p<.05)$, BTKÖ-SYT faktöründen alınan ortalama puanların $(rs = -.14, p<.05)$ ve BTKÖ genelinden alınan ortalama puanların $(rs = -.22, p<.05)$ negatif yönde anlamlı düzeyde ilişkili olduğu görülmektedir. Bunun yanı sıra günlük internet kullanım süresi ile İDÖ alt ölçeklerinden ve İDÖ genelinden alınan ortalama puanların ilişkili olmadığı görülmektedir (Tablo-3).

İnterneti oyun oynamak için kullanma ile BTKÖ-DOO faktöründen alınan ortalama puanların $(rs = .49, p<.05)$, BTKÖ-TAUK faktöründen alınan ortalama puanların $(rs = .12, p<.05)$, BTKÖ-SYT faktöründen alınan ortalama puanların $(rs = .11, p<.05)$ ve BTKÖ genelinden alınan ortalama puanların $(rs = .29, p<.05)$ pozitif yönde anlamlı düzeyde ilişkili olduğu görülmektedir. Bunun yanı sıra interneti oyun oynamak için kullanma ile İDÖ alt ölçeklerinden ve İDÖ genelinden alınan ortalama puanların ilişkili olmadığı görülmektedir (Tablo-3). (Tablo-3).

İnterneti sosyal ağlar için kullanma ile İDÖ-İlişkisel faktöründen alınan ortalama puanların $(rs = .15, p<.05)$,

Tablo 1. Değişkenlerin ortalama, standart sapma ve dağılımlarına ilişkin betimsel bulgular

Değişkenler	Min.	Maks.	Ort.	SS	Çarpıklık	Basıklık
IDÖ - Özerklik	6	42	29,20	6,92	-0,38	0,24
IDÖ - Yeterlik	6	42	27,76	6,33	-0,17	0,30
IDÖ - İlişkisel	15	63	44,09	10,18	-0,08	-0,58
IDÖ-Toplam	31	147	101,13	19,77	-0,15	-0,13
BTKÖ-DOO	26	78	40,94	10,22	0,79	0,17
BTKÖ-TAUK	25	100	56,03	16,80	0,19	-0,71
BTKÖ-SYT	14	41	28,52	3,46	0,69	1,39
BTKÖ-Toplam	81	211	125,49	23,97	0,18	-0,48

IDÖ: İhtiyaç Doyumu Ölçeği, BTKÖ: Bilişim Teknolojileri Kullanım Ölçeği, DOO: Dijital Oyun Oynama, TAUK: Teknolojik Aygıtların ve Uygulamalarının Kullanımı, SYT: Sanal Yaşam Tercihi, Ort.: Ortalama, SS: Standart Sapma

IDÖ genelinden alınan ortalama puanların ($r_s = .10$, $p < .05$), BTKÖ-DOO faktöründen alınan ortalama puanların ($r_s = .12$, $p < .05$), BTKÖ-TAUK faktöründen alınan ortalama puanların ($r_s = .47$, $p < .05$), BTKÖ genelinden alınan ortalama puanların ($r_s = .39$, $p < .05$) pozitif yönde anlamlı düzeyde ilişkili olduğu görülmektedir (Tablo-3).

İnterneti iletişim kurmak için kullanma ile IDÖ-İlişkisel faktöründen alınan ortalama puanların ($r_s = .13$, $p < .05$), IDÖ genelinden alınan ortalama puanların ($r_s = .11$, $p < .05$), BTKÖ-

TAUK faktöründen alınan ortalama puanların ($r_s = .25$, $p < .05$) ve BTKÖ genelinden alınan ortalama puanların ($r_s = .16$, $p < .05$) pozitif yönde; BTKÖ-SYT faktöründen alınan ortalama puanın ($r_s = -.09$, $p < .05$) negatif yönde anlamlı düzeyde ilişkili olduğu görülmektedir (Tablo-3).

İnterneti bilgi alışverişi için kullanma ile IDÖ-Özerklik faktöründen alınan ortalama puanların ($r_s = .12$, $p < .05$), IDÖ-Yeterlik faktöründen alınan ortalama puanların ($r_s = .10$, $p < .05$), IDÖ genelinden alınan ortalama puanların ($r_s = .10$, $p < .05$),

Tablo 2. Cinsiyetlerine göre katılımcıların IDÖ'den ve BTKÖ'den aldıkları ortalama puanlara ilişkin t-testi sonuçları

Değişkenler	Cinsiyet	N	Ort.	Ss	t	sd	p
IDÖ - Özerklik	Kadın	326	28,76	7,18	-1,88	506	0,06
	Erkek	182	29,97	6,52			
IDÖ - Yeterlik	Kadın	326	27,24	6,48	-2,47	506	0,01
	Erkek	182	28,68	6,02			
IDÖ - İlişkisel	Kadın	326	43,94	10,47	-0,44	506	0,66
	Erkek	182	44,35	9,78			
IDÖ-Toplam	Kadın	326	100,06	20,24	-1,59	506	0,11
	Erkek	182	103,00	19,27			
BTKÖ - DOO	Kadın	326	38,14	8,64	-8,86	506	0,00
	Erkek	182	45,95	10,92			
BTKÖ - TAUK	Kadın	326	57,60	17,43	2,84	506	0,01
	Erkek	182	53,21	15,26			
BTKÖ - SYT	Kadın	326	28,41	3,53	-0,95	506	0,34
	Erkek	182	28,72	3,34			
BTKÖ - Toplam	Kadın	326	124,16	23,54	-1,68	506	0,09
	Erkek	182	127,88	24,60			

* $p < .05$, ** $p < .01$, IDÖ: İhtiyaç Doyumu Ölçeği, BTKÖ: Bilişim Teknolojileri Kullanım Ölçeği, DOO: Dijital Oyun Oynama, TAUK: Teknolojik Aygıtların ve Uygulamalarının Kullanımı, SYT: Sanal Yaşam Tercihi, N: Örneklem Büyüklüğü, Ort.: Ortalama, Ss: Standart Sapma, t: t Testi Değeri, sd: Serbestlik Derecesi, p: Anlamlılık Düzeyi

Tablo 3. Katılımcıların IDÖ'den ve BTKÖ'den aldıkları ortalama puanların, günlük İnternet kullanım süreleri ve kullanım amaçları ile ilişkisi spearman korelasyon analizi sonuçları

	Günlük İnternet Kullanma Süresi	İnternet Kullanım Amaçları						
		Derslerle ilgili araştırmalar yapma	Oyun oynama	Sosyal ağlar	İletişim kurma	Bilgi alışverişi (hobi, haber vb.)	Video izleme	Canlı Ders/ EBA/ Uzaktan Eğitim
IDÖ-Özerklik	,04	,11**	,05	,03	,04	,12**	,04	,09*
IDÖ-Yeterlik	,00	,17**	,05	,01	,07	,10*	-,02	,12**
IDÖ-İlişkisel	,05	,15**	,08	,15**	,13**	,07	,08	,07
IDÖ-Toplam	,04	,17**	,06	,10*	,11*	,10*	,04	,11*
BTKÖ-DOO	,16**	-,19**	,49**	,12**	-,01	,01	,12**	-,13**
BTKÖ-TAUK	,22**	-,17**	,12**	,47**	,25**	,10*	,29**	-,14**
BTKÖ-SYT	,04	-,14**	,11*	,07	-,09*	-,14**	,03	-,11*
BTKÖ-Toplam	,23**	-,22**	,29**	,39**	,16**	,05	,25**	-,16**

* $p < .05$, ** $p < .01$, IDÖ: İhtiyaç Doyumu Ölçeği, BTKÖ: Bilişim Teknolojileri Kullanım Ölçeği, DOO: Dijital Oyun Oynama, TAUK: Teknolojik Aygıtların ve Uygulamalarının Kullanımı, SYT: Sanal Yaşam Tercihi

BTKÖ-TAUK faktöründen alınan ortalama puanların ($r_s = .10$, $p < .05$) pozitif; BTKÖ-SYT faktöründen alınan ortalama puanların ($r_s = -.14$, $p < .05$) negatif yönde anlamlı düzeyde ilişkili olduğu görülmektedir (Tablo-3).

İnterneti video izlemek için kullanma ile BTKÖ-DOO faktöründen alınan ortalama puanların ($r_s = .12$, $p < .05$), BTKÖ-TAUK faktöründen alınan ortalama puanların ($r_s = .29$, $p < .05$), BTKÖ genelinden alınan ortalama puanların ($r_s = .25$, $p < .05$) pozitif yönde anlamlı düzeyde ilişkili olduğu görülmektedir (Tablo-3).

İnterneti canlı ders/EBA/uzaktan eğitim için kullanma ile İDÖ-Özerklik faktöründen alınan ortalama puanların ($r_p = .09$, $p < .05$), İDÖ-Yeterlik faktöründen alınan ortalama puanların ($r_p = .12$, $p < .05$), İDÖ genelinden alınan ortalama puanların ($r_p = .11$, $p < .05$) pozitif; BTKÖ-DOO faktöründen alınan ortalama puanların ($r_p = -.13$, $p < .05$), BTKÖ-TAUK faktöründen alınan ortalama puanların ($r_p = -.14$, $p < .05$), BTKÖ-SYT faktöründen alınan ortalama puanların ($r_p = -.11$, $p < .05$) ve BTKÖ genelinden alınan ortalama puanların ($r_p = -.16$, $p < .05$) negatif yönde anlamlı düzeyde ilişkili olduğu görülmektedir (Tablo-3).

Tartışma

BTKÖ-DOO ve BTKÖ-TAUK faktörlerinden alınan ortalama puanlarında ergenlerin cinsiyetlerine göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde fark olduğu ve bu farkın erkekler lehine olduğu belirlenmiştir. Kadın katılımcıların BTKÖ-TAUK faktöründen aldıkları ortalama puanların erkek katılımcılardan daha yüksek olduğu görülmüştür. Teknoloji Bağımlılığı Ölçeği ile gerçekleştirilen bir çalışmada; sosyal ağ, anlık mesajlaşma ve web siteleri bağımlılık düzeylerinde cinsiyet açısından anlamlı bir farkın olmadığını bulunmuştur. Çevrim içi oyun bağımlılık düzeylerinde ise cinsiyete göre anlamlı bir fark olduğu saptanmıştır (39). Sosyal ağların ve kullanma amaçlarının farklılığı, kültür farkı ve kullanılan sosyal ağ uygulamalarının farklılığı gibi nedenlerden dolayı sosyal ağ bağımlılığı düzeylerinin cinsiyete göre anlamlı bir farka sahip olduğu görülmektedir (40). Başka bir çalışmada da erkeklerin sosyal ağ bağımlılık düzeyleri ile kadınların sosyal ağ bağımlılık düzeyleri arasında anlamlı bir fark olduğu ve erkeklerin puan ortalamalarının kadınlardan daha yüksek olduğu bulunmuştur (41). Aynı şekilde erkeklerin “dijital oyun oynama” ya da “teknolojik aygıtların ve uygulamalarının kullanım ya da bağımlılık” veya “internet bağımlılığı” düzeylerinin kadınlara göre daha yüksek bulunduğu başka araştırmalar olduğu da görülmektedir (42,43,44). Diğer taraftan kadın katılımcıların teknoloji bağımlılığı puan ortalamalarının erkek katılımcıların teknoloji bağımlılığı puan ortalamalarına göre anlamlı düzeyde yüksek bulunduğu çalışmalara (44,45) da rastlanmasının yanı sıra teknolojik aygıtların ve uygulamalarının kullanım ya da bağımlılık düzeylerinin cinsiyete göre anlamlı düzeyde farklılaşmadığı bulgusuna ulaşılan çalışmalar olduğu da görülmektedir (46,47,48). Alanyazında cinsiyet ve bilişim

teknolojileri ilişkilerinin yönünün bu kadar çelişkili çıkmasının nedeni olarak toplumlara ve kültürlere göre cinsiyet rollerinin değişkenlik gösterdiği ve cinsiyetlerin teknolojilere erişim olanakları arasında kadınlar aleyhine fark olduğunu söylemek mümkündür. Ayrıca çevrim içi oyun oynama düzeylerinin erkeklerin kadınlardan daha yüksek olduğu görülmekte, yine bu durumun nedeni olarak çevrim içi oyunlara erişme olanaklarının yanı sıra ilgi düzeyleriyle de ilgili olduğu söylenebilir.

İDÖ-Yeterlik faktöründen alınan ortalama puanlarında katılımcıların cinsiyetlerine göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde fark olduğu ve bu farkın erkekler lehine olduğu belirlenmiştir. Alanyazın incelendiğinde araştırma bulgusuyla örtüşen çalışmalar olduğu görülmüştür. Yapılan bir çalışmada temel psikolojik ihtiyaçlar açısından öğrencilerin cinsiyetine göre sadece yeterlik ihtiyacı puanlarında anlamlı fark olduğu belirlenmiş ve erkek öğrencilerin yeterlik ihtiyaç puan ortalamalarının kız öğrencilerin puan ortalamalarından daha yüksek olduğu görülmüştür (49). Bir diğer çalışmada da İhtiyaç Doyumu Ölçeği toplam puanı, özerklik ve ilişkili olma boyutlarında cinsiyete göre anlamlı bir fark bulunmazken, yeterlik boyutunda cinsiyete göre anlamlı bir fark olduğu görülmüştür (50). Bununla birlikte İDÖ-Yeterlik faktöründen alınan ortalama puanlarda cinsiyete göre fark olmadığı sonucuna ulaşılan araştırmalar (12,51) olduğu da görülmekle birlikte kadınların İDÖ-Yeterlik faktöründen aldıkları ortalama puanların, erkeklerin ortalama puanlarından daha yüksek bulunduğu çalışmaya da rastlanmıştır (52). Görüldüğü üzere temel psikolojik ihtiyaç doyumunun cinsiyete göre farklılaşması hakkındaki alanyazın bulguları birbirleriyle tutarlı değildir. Alanyazında cinsiyet ve psikolojik ihtiyaç doyum yönünün bu kadar çelişkili çıkmasının nedeni olarak toplumlara ve kültürlere göre cinsiyet rollerinin değişkenlik gösterdiğini söylemek mümkündür. Ayrıca çevresel etmenler gibi genel etmenler olabileceği gibi bireysel farklılıklar ve anne ve baba tutumları gibi spesifik etmenlerden kaynaklı nedenlerle de erkeklerin kadınlardan, kadınların da erkeklerden daha yüksek ihtiyaç doyumuna sahip olabilir. Bunun yanı sıra bu nedenlerle cinsiyetler arası fark da bulunmamış olabilir.

Ergenlerin internet kullanım süresi arttıkça çevrim içi oyun oynama, teknolojik aygıtları ve uygulamalarını kullanma ve bilişim teknolojileri kullanma düzeylerinin de arttığı söylenebilir. Alanyazın incelendiğinde günlük internet kullanım süresi ile bilişim teknolojileri kullanımı ve/veya bağımlılığı arasında pozitif yönde ilişki olduğu bulunan birçok çalışmaya (5,6,42,53,54,55) rastlanmıştır. Yapılan bir çalışmada haftalık internet kullanım süresi 40 ile 80 saat arasında değişen kişilerin internet bağımlısı olabileceği ifade edilmiştir (55). Bir diğer çalışmada öğrencilerin oyun bağımlılığı puanlarında oyun oynama süresi açısından fark olduğu saptanmıştır (56). Başka bir araştırmada öğrencilerde internet bağımlılığı düzeylerinin gün içerisinde internet kullanım sürelerine göre farklılaştığı

bulunmuştur (42). Oyun oynama, teknolojik aygıtların ve uygulamalarının kullanımı ve bilişim teknolojileri kullanım düzeyleri ile günlük internet kullanım süresi pozitif yönde ilişkilidir. Ergenlerin günlük internet kullanım süreleri arttıkça çevrim içi oyun oynama, teknolojik aygıt ve uygulamaları kullanma ve bilişim teknolojilerini kullanma düzeylerinin de arttığı söylenebilir. Ayrıca pandemi süreci ve sokağa çıkma yasaklarıyla beraber serbest zaman aktivite çeşitlilikleri azalan ergenlerin bilişim teknolojilerine daha çok yöneldikleri, ekran sürelerinin arttığı ve problemlili internet kullanım düzeylerinde de artış olduğunu söylemek mümkündür.

Ergenlerin interneti dersleriyle ilgili araştırma yapmak amacıyla kullanımları arttıkça genel ihtiyaç doyum ve özerklik, yeterlik, ilişkisellik ihtiyaç doyum düzeylerinin de arttığı söylenebilir. Ergenlerin dijital oyun oynama, teknolojik aygıtları ve uygulamalarını kullanma, sanal yaşam tercihi ve genel bilişim teknolojileri kullanım düzeyleri arttıkça interneti dersleriyle ilgili araştırma yapmak için daha az kullandıkları ifade edilebilir. Ergenlerin dijital oyun oynama, teknolojik aygıtları ve uygulamalarını kullanma, sanal yaşam tercihi ve genel bilişim teknolojileri kullanım düzeyleri arttıkça interneti oyun oynamak amacıyla daha fazla kullandıkları ifade edilebilir. Ergenlerin interneti sosyal ağlar için kullanımları arttıkça genel ihtiyaç doyum ve ilişkisellik ihtiyaç doyum düzeylerinin de arttığı söylenebilir. Bunun yanı sıra ergenlerin dijital oyun oynama, teknolojik aygıtları ve uygulamalarını kullanma ve genel bilişim teknolojileri kullanım düzeyleri arttıkça interneti sosyal ağlar için daha çok kullandıkları ifade edilebilir. Ergenlerin interneti iletişim kurmak için kullanımları arttıkça genel ihtiyaç doyum ve ilişkisellik ihtiyaç doyum düzeylerinin de arttığı söylenebilir. Ergenlerin interneti iletişim kurmak amacıyla kullanmaları ile BTKÖ-TAUK faktöründen ve BTKÖ genelinden alınan ortalama puanların pozitif yönde; BTKÖ-SYT faktöründen alınan puanın negatif yönde anlamlı düzeyde ilişkili olduğu görülmüştür. Ergenlerin teknolojik aygıtları ve uygulamalarını kullanma ve genel bilişim teknolojileri kullanım düzeyleri arttıkça interneti iletişim kurmak için daha çok kullandıkları ifade edilebilir. Öte yandan ergenlerin interneti iletişim kurmak için kullanımları arttıkça sanal yaşam tercihi düzeylerinin azaldığı ifade edilebilir. İletişim kurma, sosyalleşme arttıkça sanal yaşam tercihinin azaldığı söylenebilir. Ergenlerin interneti bilgi alışverişi için kullanımları arttıkça özerklik, yeterlik, ilişkisellik ve genel ihtiyaç doyum düzeylerinin de arttığı söylenebilir. Ergenlerin teknolojik aygıtları ve uygulamalarını kullanma düzeyleri arttıkça interneti bilgi alışverişi için daha fazla kullandıkları ifade edilebilir. Öte yandan ergenlerin interneti bilgi alışverişi için kullanımları arttıkça sanal yaşam tercihi düzeylerinin azaldığı ifade edilebilir. Ergenlerin dijital oyun oynama, teknolojik aygıtları ve uygulamalarını kullanma ve genel bilişim teknolojileri kullanım düzeyleri arttıkça interneti video izlemek için daha çok kullandıkları söylenebilir. Ergenlerin interneti

canlı ders/EBA/uzaktan eğitim amacıyla kullanımları arttıkça genel ihtiyaç doyum ve özerklik ihtiyaç doyum düzeylerinin de arttığı söylenebilir. Ergenlerin dijital oyun oynama, teknolojik aygıtları ve uygulamalarını kullanma, sanal yaşam tercihi ve genel bilişim teknolojileri kullanım düzeyleri arttıkça interneti canlı ders/EBA/uzaktan eğitim için daha az kullandıkları ifade edilebilir. Alanyazın incelendiğinde bir araştırmaya göre lise öğrencilerinin interneti, ödev-araştırma yapma amacından çok, sohbet ve oyun amacıyla kullandıkları bulunmuştur (57). Bir diğer çalışmada ergenlerin interneti en çok eğlenme-vakit geçirme amacıyla kullandığı, eğlenme-vakit geçirme ile iletişim kurmak amaçlı internet kullanan ergenlerin problemlili internet kullanımlarının bilgi elde etmek amaçlı internet kullananlara göre daha yüksek problemlili internet kullanımı düzeyine sahip oldukları belirlenmiştir (58). Diğer bir çalışmada sosyal medya bağımlılığı ile temel psikolojik ihtiyaçlar doyumunu arasında negatif yönlü anlamlı bir ilişkinin olduğunu bulmuştur (59). Bir başka çalışmada psikolojik ihtiyaçlardan yeterlik ihtiyacındaki doyum arttıkça ergenlerin sosyal medya bozukluğu puanlarının düştüğü ve ilişkili olma ihtiyacının doyumunu arttıkça sosyal medya bozukluğu puanların da arttığı, özerklik ihtiyacı ile sosyal medya bozukluğu arasında anlamlı ilişki olmadığı bulunmuştur (60). Diğer bir çalışmada, özerklik ve yeterlik ihtiyaçlarının Facebook'a olan bağımlılığı yordadığı ve temel psikolojik ihtiyaçların katılımcıların Facebook kullanımını devam ettirmelerinde etken olduğu bulunmuştur (61). Başka bir çalışmada da ergenlerin internet bağımlılık düzeyleri ile temel psikolojik ihtiyaç düzeylerinin negatif yönde ilişkili olduğunu bulunmuştur (62).

Araştırmanın birtakım sınırlılıkları vardır. Çalışmanın katılımcıları, 2020-2021 eğitim-öğretim yıllarında Ankara ilinde ve Mersin İli Tarsus İlçesinde eğitimine devam eden ve gönüllülük esasına göre ulaşılan lise öğrencileri (ergenler) ile sınırlandırılmıştır. Bundan dolayı bu çalışmadan elde edilecek bulgular, aynı örneklemdaki katılımcılara ve benzer özellik gösteren çalışma gruplarına genellenebilir. Araştırma için veri toplama konusunda kolaylık sağlayan farklı türdeki liselerde matbu ölçme araçlarıyla verilerin bir bölümü toplanmıştır. Verilerin kalan bölümü ise koronavirüs pandemisi nedeniyle ölçme araçlarının dijital formları üzerinden çevrim içi olarak toplanmıştır. Katılımcıların bilişim teknolojileri kullanım düzeyleri, araştırmacıların geliştirdiği Bilişim Teknolojileri Kullanım Ölçeğinden aldıkları puan; katılımcıların temel psikolojik ihtiyaç düzeyleri ise İhtiyaç Doyum Ölçeğinden aldıkları puan ile sınırlı kalmıştır.

Sonuç olarak, ergenlerin cinsiyetlerine, bilişim teknolojileri kullanım sürelerine ve amaçlarına göre BTKÖ geneli ve alt ölçekleri, İDÖ geneli ve alt ölçekleri ile ilişkilerinin yönü farklılık göstermektedir. Çevrim içi oyun oynama, sosyal ağları kullanma ve iletişim kurma amaçlarıyla interneti kullanan ergenlerin

genel olarak bilişim teknolojileri kullanım sürelerinin de arttığı görülmüştür. Ders çalışmak ve canlı ders/EBA/uzaktan eğitim amaçlarıyla interneti kullanan ergenlerin bilişim teknolojileri kullanımlarında bir artış görülmemiştir. Ergenlerin interneti sosyal ağlar için kullanarak ilişkisellik ihtiyaçlarını ve genel ihtiyaç doyumlarını karşıladıkları bulunmuştur.

Problemlili ve aşırı teknoloji kullanmanın ne tür problemlere yol açabileceği ve yararlı teknolojik gelişmeleri kullanmaktan vazgeçmeden nasıl sağlıklı düzenlemeler gerçekleştirilebileceği ve bu sürecin psikososyal etkileri, önemli bir çalışma alanıdır. Bu kapsamda gerçekleştirilecek ve sorunların çözümüne katkı sağlayacak her çalışmanın işlevsel olduğu değerlendirilmektedir. Bu araştırmanın da yaygınlaşan bilişim teknolojileri kullanımının etkilerinin incelenmesine ışık tutması beklenmektedir. İnternet ve teknoloji bağımlılığı, davranışsal bir bağımlılık türüdür. Teknoloji bağımlılığının çoğunlukla normalleştirilmesi, kimyasal bağımlılıklar kadar tehlikeli görülmemesi, teknolojinin problemsiz ve işlevsel kullanımı ile karıştırılması gibi nedenlerle teknoloji bağımlılığı ve bilinçli teknoloji kullanımı alanındaki akademik araştırmalar ve klinik uygulamalar yeterli düzeyde değildir. Bu konu hakkında daha nitelikli ve çok çalışma yapılarak alanyazına katkı sunulabilir. Okul yönetimlerinde bilinçli teknoloji kullanımına yönelik konferanslar, seminerler, afiş, pano çalışmaları düzenlenebilir. Konsültasyon hizmeti kapsamında öğretmenlere ve velilere yönelik çalışmalar yapılabilir. Bilgisayar Bölümü (öğretmenleri) ile PDR Bölümü (okul psikolojik danışmanları) bu çalışmalar için iş birliği yapabilir. Ergenlerin günlük internet kullanım süreleri ile çevrim içi oyun oynama, teknolojik aygıtları ve uygulamaları kullanma ve genel bilişim teknolojileri kullanım düzeylerinin pozitif yönde anlamlı düzeyde ilişkili olduğu bu çalışmadan elde edilen bulgulardan biridir. Aileler, internet kullanım süresinin problemli internet kullanımı ve/veya teknoloji bağımlılığını yordadığı ve bilinçli teknoloji kullanımının nasıl olması gerektiği hakkında bilgi edinebilirler. İnterneti yasaklamak yerine çocuklarıyla yukarıdaki bilgiler çerçevesinde süre sınırlaması koyabilirler.

*Bu makale Hacettepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü'nde Prof. Dr. Türkan DOĞAN'ın tez danışmanlığında İlker KABA tarafından yürütülen "Ergenlerin Teknoloji Kullanımının Öz-Belirleme Kuramı Temelinde İncelenmesi" başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

Kaynaklar

- Kaba İ, Doğan T. Bilişim teknolojileri kullanım ölçeği: Geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Turkish Studies – Education* 2021; 16(3): 1547-1572.
- BTK (Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu) Bilgi Teknolojileri ve İnternetin Bilinçli, Güvenli Kullanımı Kitabı. Ankara: Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu, 2018.
- Goldberg I. Goldberg's message, 1996. <http://www.webs.ulpgc.es/aejs/JR/Documentos/ciberadictos.doc> (12 Aralık 2020'de ulaşıldı).
- Young KS. Psychology of computer use: XL. Addictive use of the Internet: a case that breaks the stereotype. *Psychol Rep* 1996; 79(3): 899-902.
- Davis RA. A cognitive-behavioral model of pathological Internet use. *Comput Hum Behav* 2001; 17(2): 187-195.
- Caplan SE. A social skill account of problematic internet use. *J Commun* 2005; 55(4): 721-736.
- Kim HK, Davis KE. Toward a comprehensive theory of problematic Internet use: Evaluating the role of self-esteem, anxiety, flow, and the self-rated importance of Internet activities. *Comput Human Behav* 2009; 25(2): 490-500.
- Griffiths M. Internet addiction-time to be taken seriously?. *Addiction Research* 2000; 8(5): 413-418.
- Yücel N, Gürsoy F. Ergenlerin akran ilişkileri ile yalnızlık düzeylerinde internet kullanımının etkisi. Kalkan M, Kaygusuz C (Eds). *İnternet Bağımlılığı / Sorunları ve Çözümler*. 1. Baskı, Ankara: Anı Yayıncılık, 2013: 211-230.
- Ceyhan AA. An investigation of adjustment levels of Turkish university students with respect to perceived communication skill levels. *Soc Behav Pers* 2006; 34(4): 367-379.
- Hall AS, Parsons J. Internet addiction: College student case study using best practices in cognitive behavior therapy. *J Ment Health Couns* 2001; 23(4): 312-327.
- Sarı İ, Yenigün Ö, Altıncı EE, Öztürk A. Temel psikolojik ihtiyaçların tatmininin genel öz yeterlik ve sürekli kaygı üzerine etkisi (Sakarya Üniversitesi Spor Yöneticiliği Bölümü örneği). *Sportmetre Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi* 2011; 9(4): 149-156.
- Murdock NL. Psikolojik Danışma ve Psikoterapi Kuramları. 1. Baskı. Akkoyun F (çev.). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2012.
- Kocayörük E. Öz-belirleme kuramı açısından ergenlerin anne baba algısı ile duyuşsal iyi oluşları arasındaki ilişki. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi* 2012; 4(37): 24-37.
- Deci EL, Ryan RM, Gagné M, Leone DR, Usunov J. et al. Need satisfaction, motivation, and well-being in the work organizations of a former eastern bloc country: A cross-cultural study of self-determination. *Pers Soc Psychol Bull* 2001; 27(8): 930-942.
- Deci EL, Ryan RM. The "What" and "Why" of goal pursuits: Human needs and the self-determination of behavior. *Psychological Inquiry* 2000; 4: 227-268.
- Şahin İ, Kesici Ş. Üniversite Öğrencilerinin Psikolojik İhtiyaçları ve İnternet Kullanım Fonksiyonlarının Problematik İnternet Kullanımlarını Yordaması. XVIII. Ulusal Eğitim Bilimleri Kurultayı, 2009.
- Shen CX, Liu RD, Wang D. Why are children attracted to the Internet? The role of need satisfaction perceived online and perceived in daily real life. *Comput Hum Behav* 2013; 29(1): 185-192.
- Canogulları Ö. İnternet Bağımlılık Düzeyleri Farklı Ergenlerin Cinsiyetlerine Göre Psikolojik İhtiyaçları, Sosyal Kaygıları ve Anne Baba Tutum Algılarının İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014.
- Statista. Number of Internet Users in Selected Countries, 2020. <https://www.statista.com/statistics/271411/number-of-internet-users-in-selected-countries/> (20 Mart 2021'de ulaşıldı).
- We are Social. Digital in 2020 Global Overview, 2020. <https://wearesocial.com/digital-2020> (18 Nisan 2021'de ulaşıldı).
- Göker ME, Turan Ş. COVID-19 Pandemisi sürecinde problemli teknoloji kullanımı. *ESTÜDAM Halk Sağlığı Dergisi* 2020; 5(COVID-19 Özel Sayısı): 108-114.

23. Karakaya EN. Covid-19 Sürecinde Eğitimine Evde Devam Eden Ortaöğretim Öğrencilerinin Teknoloji Bağımlılığı Düzeylerinin İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Karabük: Karabük Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, 2021.
24. Öztürk A. COVID-19 pandemi sürecinde bilişim teknolojileri bağımlılığı. Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 2021; 7(1): 195-219.
25. Pantling A. Gaming usage up 75 percent amid coronavirus outbreak, Verizon reports. Retrieved from 2020. <https://www.hollywoodreporter.com/news/gaming-usage-up-75-percent-coronavirus-outbreak-verizon-reports-1285140>. (Accessed 14.11.2021).
26. We are Social. Digital in 2021 Global Overview, 2021. <https://wearesocial.com/digital-2021> (21 Kasım 2021'de ulaşıldı).
27. Balkaya-Çetin A. Ergenlerin İnternet ve Problemli İnternet Kullanım Davranışlarının Bazı Psiko-sosyal Özellikler Açısından İncelenmesi. Doktora Tezi, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2014.
28. Eyyüpoğlu E, Özbay Y. Üniversite öğrencilerinin internet bağımlılığı belirtilerinin psikolojik ihtiyaçlar açısından incelenmesi. Education Sciences (NWSAES) 2018; 13(4): 121-131.
29. Gugliandolo MC, Costa S, Kuss DJ, Cuzzocrea F, Verrastro V. (2020). Technological addiction in adolescents: The interplay between parenting and psychological basic needs. Int J Ment Health Ad 2020; 18(5): 1389-1402.
30. Dönder AK. Öz Belirleme Kuramına Dayalı Grupla Psikolojik Danışma Programının Ergenlerin Problemli İnternet Kullanımı Düzeyine Etkisi. Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep: Hasan Kalyoncu Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, 2021.
31. Chiang YT, Lin SS. Early adolescent players' playfulness and psychological needs in online games. Social Behavior and Personality: An International Journal 2010; 38(5): 627-636.
32. Oliver MB, Bowman ND, Woolley JK, Rogers R, Sherrick BI. et al. Video games as meaningful entertainment experiences. Psychol Pop Media Cult 2016; 5(4): 390-405.
33. Özgün EV. Bilgisayar Oyunu Oynama Davranışının Lise Öğrencilerinin Temel Psikolojik İhtiyaçları ile İlişkisi. Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2021.
34. Colas-Bravo P, Gonzalez-Ramirez T, de Pablos-Pons J. Young people and social networks: motivations and preferred uses. Comunicar 2013; 40: 15-23.
35. Karasar N. Bilimsel Araştırma Yöntemi. 28. Baskı, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2015.
36. Cihangir-Çankaya Z. Öz Belirleme Modeli: Özerklik Desteği, İhtiyaç Doyumu ve İyi olma. Doktora Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2005.
37. Bacanlı H, Cihangir-Çankaya Z. İhtiyaç Doyumu Ölçeği Uyarlama Çalışması. VII. Ulusal Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongresi Bildiri Özetleri. Malatya: İnönü Üniversitesi, 2003.
38. Çokluk Ö, Şekercioğlu G, Büyüköztürk Ş. Sosyal Bilimler İçin Çok Değişkenli İstatistik SPSS ve LISREL Uygulamaları. 2.Baskı, Ankara: Pegem Akademi, 2012.
39. Aydın F. Teknoloji Bağımlılığının Sınıf Ortamında Yarattığı Sorunlara İlişkin Öğrenci Görüşleri. Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2017.
40. Barker V. Older adolescents' motivations for social network site use: The influence of gender, group identity, and collective self-esteem. Cyberpsychol Behav 2009; 12(2): 209-213.
41. Özgür H. Öğretmen adaylarının sosyal ağ bağımlılığı, etkileşim kaygısı ve yalnızlık düzeyi arasındaki ilişkinin incelenmesi. International Journal of Human Sciences 2013; 10(2): 667-690.
42. Erdemir N. Ortaokul ve Lise Öğrencilerinin İnternet Bağımlılığı ve Problemli İnternet Kullanımının İncelenmesi. Doktora Tezi, Malatya: İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2021.
43. Horzum MB. İlköğretim öğrencilerinin bilgisayar oyunu bağımlılık düzeylerinin çeşitli değişkenlere göre incelenmesi. Eğitim ve Bilim 2011; 36(159): 56-68.
44. Kırtay O. 9. sınıf öğrencilerinin kütüphanelerde teknoloji kullanımı ve okuma alışkanlıkları: Gaziantep ili Şahinbey ilçesi örneği. Bilgi ve Belge Araştırmaları 2020; 14: 105-133.
45. Griffiths M. Internet addiction: Fact or fiction? Psychologist 1999; 12(5): 246-250.
46. Eryılmaz S, Sarıçayır D, Yıldız G. Öğrencilerin bilişim teknolojileri öz yeterlik algısı ile internet bağımlılığının incelenmesi. Eğitim ve Toplum Araştırmaları Dergisi 2020; 7(2): 609-638.
47. Leung L. Net-generation attributes and seductive properties of the internet as predictors of online activities and internet addiction. Cyberpsychol Behav 2004; 7(3): 333-348.
48. Minaz A, Bozkurt ÖÇ. Üniversite öğrencilerinin akıllı telefon bağımlılık düzeylerinin ve kullanım amaçlarının farklı değişkenler açısından incelenmesi. Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 2017; 9(21): 268-286.
49. Gök F, Cenkseven-Önder F. Lise öğrencilerinde akran zorbalığına maruz kalma: temel psikolojik ihtiyaçlar ve anne-babaya duygusal erişilebilirlik. Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi 2018; 14(2): 635-652.
50. Küçü E. Lise Öğrencilerinde Mükemmeliyetçilik, İhtiyaç Doyumu ve Psikolojik İyi-Oluş Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2018.
51. Toprak H. Ergenlerde Mutluluk ve Yaşam Doyumunun Yordayıcısı Olarak Psikolojik Sağlamlık ve Psikolojik İhtiyaç Doyumu. Yüksek Lisans Tezi, Sakarya: Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2014.
52. Keser E. Üniversite Öğrencilerinin Ayrışma-Bireyleşme Sürecinin Öz Belirleme Kuramı Çerçevesinde İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2018.
53. Balta ÖÇ, Horzum MB. İnternet bağımlılığı testi. Journal of Educational Sciences & Practices 2008; 7(13): 87-102.
54. Morahan-Martin J, Schumacher P. Incidence and correlates of pathological internet use among college students. Comput Hum Behav 2000; 16: 13-29.
55. Young KS. Cognitive behaviour therapy with internet addicts: treatment outcomes and implications. CyberPsychol Behav 2007; 10: 671-679.
56. Gökçeşlan Ş, Durakoğlu A. Ortaokul öğrencilerinin bilgisayar oyunu bağımlılık düzeylerinin çeşitli değişkenlere göre incelenmesi. Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi 2014; (23): 419-435.
57. Yılmaz E, Şahin YL, Haseski Hİ, Erol O. Lise öğrencilerinin internet bağımlılık düzeylerinin çeşitli değişkenlere göre incelenmesi: Balıkesir ili örneği. Eğitim Bilimleri Araştırmaları Dergisi 2014; 4(1): 133-144.
58. Günlü A. Ergenlerde İnternet ve Problemli İnternet Kullanım Davranışının İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2016.
59. Kürker F. Öğretmen Adaylarında Temel Psikolojik İhtiyaçların Doyumu ile Akademik Erteleme Arasındaki İlişide Sosyal Medya Bağımlılığının Aracı Rolünün İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2021.
60. Aslan MM. Ergenlerin Sosyal Medya Bozukluğu Düzeylerinin Bilinçli Farkındalık ve Psikolojik İhtiyaçların Doyumu Açısından Yordanması. Yüksek Lisans Tezi, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2020.

61. Joo YJ, Chung AK, Kang JJ, Lee MY. Identification of the structural relationship of basic psychological needs and Facebook addiction and continuance. *The Journal of The Institute of Internet, Broadcasting and Communication* 2016; 16(1): 183-191.
62. Can S, Zeren ŞG. The role of internet addiction and basic psychological needs in explaining the academic procrastination behavior of adolescents. *Cukurova University Faculty of Education Journal* 2019; 48(2): 1012-1040.
63. Maslow AH. The instinctoid nature of basic needs. *J Pers* 1954; 22: 326-347.
64. Tarhan N. Bilinçli Genç Olmak. Var Mı Beni Anlamak İsteyen? İstanbul: Timaş Yayınları, 2009.
65. Dursun A. Ergenlerin Problemlı İnternet Kullanımını Azaltmaya Yönelik Gerçeklik Terapisi Temelli Psiko-Eğitim Programının Etkililiğı. Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2020.